

Conferència: " La sort de néixer inacabats"

Autor: **Jaume Colomer (BISSAP)**

La sort de néixer inacabats.

Consideracions sobre l'experiència, l'aprenentatge i el desenvolupament personal.

1. Presentació

Les jornades parteixen de dues hipòtesis: que els projectes culturals són afavoridors d'aprenentatges i que aquests són el camí del creixement personal. Tenen com a objectiu definir estratègies d'inducció i interiorització d'experiències de consum cultural significatives per a tots els públics potencials més enllà dels projectes de mediació educativa adreçats a escolars i públics familiars.

Aquesta ponència pretén oferir una **conceptualització** bàsica sobre l'aprenentatge i la mediació per facilitar el debat amb un llenguatge comú, i una **reflexió** sobre les pràctiques majoritàries de la majoria de les nostres institucions culturals.

2. Neixem inacabats

El comportament de les espècies és resultat de dos factors, en proporcions diferents: l'herència genètica i l'aprenentatge.

Els humans som els que neixem més inacabats. Tardem anys en esdevenir adults. Per això tenim moltes més oportunitats d'aprenentatge que les altres espècies.

La larva de **la mosca del vinagre** (*Musca Drosophila*) es reclou en un *puparium*, neix adulta i als dos dies ja comença a copular. Gairebé no té oportunitats d'aprenentatge.

Els ximpanzés, en alguns estudis, han mostrat major capacitat que els humans per recordar a curt termini fets o elements del seu entorn¹. Alguns investigadors² han conclòs que els ximpanzés i els humans tenim una capacitat de **cognició física** similar (localització espacial, quantificació, manipulació d'eines, predicció, etc.) però que els humans tenim molta més **capacitat de cognició social** (capacitat de comunicació i de relació amb els altres humans)³.

---

¹ Estudi de Sana Inoue i Tetsuro Matsuzawa publicat a Current Biology.

² Tomasello i Call han aplicat una bateria de test de cognició per primats al llarg de deu anys.

³ Els gossos, curiosament, tenen una capacitat cognitiva física molt baixa en relació amb els ximpanzés, però en canvi treuen més bona puntuació en les proves de cognició social, probablement pels continuats processos de selecció d'individus que s'adaptin millor a la convivència humana (prioritzant la seva emotivitat).

La cognició social sembla ser el tret diferenciador clau de **l'espècie homo**, i la principal explicació de la capacitat craniana molt superior a la dels altres gèneres⁴.

Segons aquests estudis la capacitat d'aprenentatge social (més forta en humans que en els altres primats) és la base de **l'evolució cultural superior**. En els altres primats també hi ha transmissió cultural (per exemple la manipulació d'eines), però en els humans hi ha un factor diferencial: el llenguatge verbal i la simbologia matemàtica que permeten fer abstraccions de la realitat. En l'espècie humana és imprescindible la integració cultural més enllà de la social, i es basa en la capacitat de llegir la ment dels individus més experimentats (denominada per alguns **intel·ligència cultural**).

Jean Piaget diferencia entre **l'experiència física i lògicomatemàtica**. Considera que l'experiència sempre és imprescindible per a l'aprenentatge, fins i tot per construir veritats lògiques. A partir de l'experiència física de la realitat (el descobriment de les propietats de les coses a través de l'experimentació) els humans podem fer abstraccions i deduccions a través d'operacions lògiques sense necessitat d'experimentar. Les abstraccions i deduccions lògiques poden, igualment, ser transmeses a altres individus.

Els humans, doncs, tenim una intel·ligència social superior a les altres espècies perquè podem dur a terme la **transmissió cultural** no només de conductes favorables sinó també **de valors i models** abstractes que permeten generar noves conductes adaptades a diferents situacions. El fet de néixer inacabats és una sort perquè ofereix moltes oportunitats d'aprenentatge cultural no sols en l'etapa de formació (infància i adolescència) sinó també durant la vida adulta.

3. Com aprenem?

Podem definir l'aprenentatge com el **procés d'adquisició de noves pautes de comportament** per mitjà de l'experiència. Tots els éssers vius tendim a créixer i a desenvolupar-nos, i l'aprenentatge és la conducta espontània que permet aconseguir-ho.

Hi ha bàsicament dues teories que expliquen el procés d'adquisició de noves pautes de comportament: l'**associacionista** (pròpia del conductisme que considera que tota conducta és la resposta a un estímul) i la **cognitiva** (vinculada a la teoria psicològica de la *Gestalt* que considera que la percepció de la realitat sempre és global i, per tant, la conducta també ho és perquè que es basa en la **reestructuració permanent de la comprensió de la realitat** com a totalitat).

El **creixement personal** és, d'acord amb la Gestalt, la reestructuració permanent de la comprensió de la realitat i de la conducta que en resulta d'acord amb el sistema personal de valors. L'aprenentatge és el camí del creixement personal i el podem descriure en una seqüència de dos temps: **l'experiència** que aporta inputs al subjecte (dades i emocions) i **la seva interiorització** (processament dels inputs obtinguts, integració amb els aprenentatges anteriors, resolució de contradiccions i reestructuració de la percepció de la realitat).

---

⁴ Opinió expressada per Didac López en el seu bloc (<http://didaclopez.bloc.cat>)

Hi ha dos tipus d'experiència: la que s'obté per interacció directa de l'individu amb el seu entorn físic o social i la que s'obté per assimilació de l'experiència de tercers.

L'experiència obtinguda per **interacció directa** és **espontània** perquè és conseqüència de la casualitat o de la iniciativa del subjecte, sense planificació ni mediació. En canvi, la **mediació pedagògica**⁵, segons Jesús Martín Barbero⁶ és la intervenció capaç de promoure i acompanyar l'aprenentatge de les persones per desenvolupar-se i transformar l'entorn. L'aprenentatge mediat és planificat i forma part d'un procés educatiu, i es justifica com a requeriment imprescindible per a la **transmissió de cultures complexes** o en circumstàncies de déficit de capital personal. **L'aprenentatge mediat** es pot aconseguir bàsicament de dues maneres: **configurant contextos** rics en estímuls d'aprenentatge (p.ex., un museu o una ludoteca) o **induint interaccions** de l'individu amb el seu entorn (p.e., activitats organitzades dels serveis pedagògics d'institucions culturals o pràctiques experimentals d'escoles actives).

L'assimilació de l'experiència de tercers es pot donar en tres circumstàncies: **l'assimilació de comportaments d'individus més experts** (procés que es dona de forma intensa en la socialització primària), la **interiorització de representacions simbòliques** de la realitat (el consum d'art, per exemple) i la **transferència de coneixements i valors** (la instrucció escolar, per exemple).

En les dues primeres circumstàncies actuen les **neurones mirall**, un grup de neurones en l'àrea premotora del cervell que són activades de la mateixa manera quan un individu realitza una acció que quan observa l'acció d'un altre. Les neurones mirall augmenten la capacitat dels individus d'entendre els comportaments dels altres (i també les seves intencions)⁷. Gràcies a les neurones mirall, que no funcionen correctament en situacions d'autisme, podem percebre una realitat de la mateixa manera si és una experiència pròpia que si és la d'un altre individu de la mateixa espècie. Segons alguns autors⁸, les neurones mirall fan que una persona exciti vies motores en el cervell d'una altra persona, li permeten comprendre les accions, intencions i emocions d'altres individus i tenir experiència directa de l'entorn per transferència. Seria el pont entre dos cervells per a la seva comunicació i connexió a molts nivells i la base de l'empatia.

L'aprenentatge és, doncs, un procés complex i continuat que incorpora *inputs* obtinguts per moltes vies a partir de l'experiència, que consisteix en una reestructuració permanent de la percepció de la realitat i, per tant, de la conducta, i que comporta evolució, creixement o desenvolupament personal.

---

⁵ La diferenciació entre aprenentatge directe i mediat la desenvolupa J.S. Bruner en l'obra "Hacia una teoría de la instrucción", 1972 UTEHA.

⁶ J. Martín Barbero, "De los medios a las mediaciones", G.Gili, Barcelona 1987, amb pròleg de Néstor García Canclini.

⁷ El paper de les neurones mirall l'ha difòs el professor Sebastià Serrano en el seu darrer llibre "La festa dels sentits", a partir dels estudis de Marco Lacoboni a la Universitat de Califòrnia.

⁸ G. Rizzolatti, L. Fogassi i V. Gallese, "Neuronas espejo", Investigación y ciencia, gener 2007. Universitat de Parma.

4. L'aprenentatge en les institucions culturals

Segons Jaume Trilla⁹ hi ha una íntima relació entre educació i cultura perquè l'educació és, en les societats complexes, un procés imprescindible per transferir la cultura. L'organització social i política ha diferenciat les institucions culturals de les educatives però, segons Trilla, "totes les institucions anomenades educatives són, pel mateix fet de ser-ho, institucions culturals, i a l'inrevés". Considera que les diferències entre les unes i les altres són només d'èmfasi: **les institucions educatives posen l'accent en la transmissió de la cultura**, mentre que **les institucions culturals posen l'accent en la seva conservació, creació i ús**. En qualsevol cas, diu Trilla, ningú no pot negar que en les institucions culturals hi ha transmissió i aprenentatge.

D'acord amb Trilla considero que **l'aprenentatge és una de les funcions de les institucions culturals**, encara que no ho sigui de forma exclusiva com en el sistema educatiu. Tradicionalment aquesta dimensió educativa¹⁰ s'ha vehiculat a través dels **serveis pedagògics**, un instrument creat en diverses institucions culturals per fer accessible els seus continguts als grups d'escolars i, més endavant, a públics familiars. Els serveis pedagògics de les institucions culturals han fet una tasca molt important al nostre país, però convé fer una reflexió crítica sobre el seu model d'acció i sobre les seves mancances.

En general les institucions culturals han focalitzat la seva funció educativa en l'organització de propostes d'aprenentatge mediat: itineraris, visites, funcions i concerts escolars, etc. aplicant en molts casos metodologies importades de les institucions escolars. D'acord amb el que he comentat en l'apartat anterior, el ventall d'opcions és més ampli. Les institucions culturals poden induir **aprenentatges directes** bàsicament de dues maneres: **seleccionant i organitzant els continguts** d'acord amb la seqüència d'*inputs* que volen oferir als seus públics, tenint en compte els mecanismes de l'aprenentatge, i la **formació instrumental** que busca l'aprenentatge de la capacitat d'aprendre (anàlisi de continguts, criteris d'elecció, capacitat de gestió del temps, etc.).

També poden induir **aprenentatges mediats** organitzant **experiències significatives**¹¹, individuals i col·lectives, i **acompanyant la seva interiorització** (processament d'*inputs* i resolució de contradiccions en la reestructuració de la percepció).

A més, caldria **ampliar els públics objectiu** de les accions educatives més enllà dels públics escolars i familiars¹². Si bé els infants i adolescents tenen major receptivitat a l'aprenentatge

---

⁹ J. Trilla Bernet, catedràtic de pedagogia de la UB, en l'article "La cultura y sus mediaciones pedagógicas" publicat a "La sociedad educadora" de J.L. García Garrido, 2000, Madrid, Fundación Independiente.

¹⁰ Parlem de "dimensió educativa" referint-nos als aprenentatges que vol induir una institució cultural, ja que l'educació transcendeix el sistema escolar que configura l'educació formal d'una societat. Segons Montesquieu (Del Espíritu de las leyes, 1972), els àmbits educatius són tres: la família, l'escola i "el món" (del que formarien part les institucions culturals).

¹¹ Només són significatives aquelles experiències que porten a la modificació de la conducta. Acostumen a tenir un component emotiu important.

¹² L'oferta educativa per a públics familiars és molt més transcendent que l'oferta per a grups escolars perquè, tal com va argumentar P. Bordieu a través de nombrosos estudis, la majoria

perquè estan en període de formació (i, per tant, és la inversió més rendible de totes les possibles), la necessitat d'incrementar i qualificar els índexs de consum cultural del nostre país (d'itinerari curt pel gran forat del franquisme) fa imprescindible **incorporar els adults** com a destinataris de les accions educatives. Dins de l'ampli segment de població que representen, considero que caldria prioritzar (per motius diferents i sense menystenir la resta) tres sectors específics: **els joves, les persones grans i la nova ciutadania**.

5. Conclusió

Tenim la sort de néixer inacabats. Tenim, per tant, moltes oportunitats d'aprendre. L'aprenentatge al llarg de la vida ens permetrà créixer i desenvolupar-nos de forma més satisfactòria.

Les institucions culturals han d'incorporar la dimensió educativa en la seva missió i oferir oportunitats d'aprenentatge directe i mediat per a tots els públics. En moltes ja hi ha un excel·lent llegat de bones pràctiques que han obert camí i han mostrat la seva eficàcia. Ara convé analitzar-les i ampliar les eines i l'abast de l'acció educativa de les institucions culturals.